

IFJÚSÁGI CIVILSZERVEZETEK A GYAKORLATBAN – A HOMOKHÁTI PÉLDA

Absztrakt

A tanulmány célja bemutatni, miként képesek ellátni ifjúsági civilszervezetek a fiatalok helyi szintű érdekképviseletét egy hazai jó gyakorlat, a Móraalmi kistérségben kialakult Homokháti Részvételi modell tapasztalatai alapján. A modell létrejöttének ismertetése és működésének bemutatása mellett az elemzés kitér arra, hogy a megkérdezettek miként tapasztalják a korosztály érdeklődésének változását és milyen új eszközöket alkalmaznak a fiatalokkal való kapcsolattartásra. A tanulmány eredményei rámutatnak arra az összefüggésre, ami a fiatalok részvétele és a számukra rendelkezésre álló, intézményesített részvételi lehetőségek között fennáll.

Abstract

The aim of the article is to show how youth organizations are able to represent the interests of young people at local level by presenting a best practice. The Participatory Model of Homokhát was created in a Hungarian subregion (Mórahalom subregion). Beyond presenting the history and the operation of the model the analysis explains how the main actors responsible for youth participation in the sub-region experience change in young peoples' participation and what are the new communication tools that they use to keep contact with young people. The results of the study point out the relationship that exists between youth participation and institutionalized channels for young peoples' participation.

„Ha az egyén nem ismeri meg azokat a problémákat, amik a településén vannak, akkor sosem alakul ki benne az igény, hogy képviseljen bármit is. Maximum bejön a polgármesterhez és felborít egy asztalt, de az ugye egy ad-hoc lépés. Már addig a szintig sem jut el, hogy szerveződjön, mert nem tanulja azt meg. Ha normálisan működnének a civil közösségeink, akkor lenne igény normális politikára ebben az országban. Ha valaki gyerekkorától megtanul beszélni, érvelni, konfrontálódni, ha megtanulja, hogy a másikkal is éppúgy lehet problémája, akkor alakul ki benne ez az

igény. Rengeteg olyan képzésünk volt, ami pont ezt, az érdekérvényesítést és a konfliktuskezelést tanítja meg. Amelyik gyerek ezeken a lépcsőkön végigmegy, jobban meg fogja érteni egy polgármester helyzetét vagy egy miniszterelnök helyzetét, egyúttal rájön arra, hogy az ember nem tud százezer felé figyelni, támaszkodnia kell munkatársaira, az emberekre.

(Oross 2015:178. Interjú az egyik vizsgált település polgármesterével, 2013. július)

Bevezető

Az ifjúságkutatás legújabb eredményei között fontos megjeleníteni a helyi szintű kezdeményezésekről szóló elemzéseket. Egy adott állam kormánya megteremtheti a kereteket (így például törvényt alkothat), de nem tudja a fiatalokat közvetlenül elérni, ebből adódóan a végrehajtás során új keletkezhet. Miután „állampolgárság” és a „közösség” egymáshoz szorosan kötődő fogalmak, a helyi programok azok, amelyek vizsgálatával elemezhető a fiatalok közösségekbe integrálódásának és politikai részvételének komplex folyamata. A helyi demokrácia, a helyi közösség és a fiatalok politikai részvételének összefüggéseire ezidáig hazánkban kevés figyelem jutott, noha ez a demokratikus részvétel iránti igény kialakulásának alapja. A téma hazai irodalmának bővítése érdekében az alábbi tanulmány a Móraalmi kistérségben létrejött Homokháti Részvétel eredményeit mutatja be.

A modern demokráciák egész intézményrendszerét áthatja annak a felismerése, hogy az érintettek részt vesznek a rájuk vonatkozó döntések előkészítésében és meghozatalában. Rendkívül fontos a helyi szintű ifjúsági munka azért is, mert a fiatalok elsősorban saját mikro környezetükben megszólíthatók. Közéleti gondolkodásuk elsősorban otthon, kortársak körében és az iskolában formálódik, és elsősorban ezekben a helyi terekben mozogva sajátítják el a közélet és a közéletre vonatkozó percepcióikat és cselekvéseik tartalmát (Harris – Wyn 2009). Hazánkban azonban a működő helyi ifjúsági érdekképviseleti intézmények tevékenysége inkább kivétel, mintsem általánosan elterjedt gyakorlat. Napjainkban hozzávetőleg 90 helyi szervezet működik Magyarországon, legtöbbjük települési gyermek- és ifjúsági önkormányzat formájában, valamint 21 ifjúsági

érdekképviseleti szervezet, hálózat működik a közigazgatás különböző szintjein (Ferencsik 2009). Az állampolgári részvétel kapcsán számos hazai esettanulmány, illetve speciális területre vonatkozó elemzés (pl. Glied 2009; Kinyik 2009; Baranyi és mtsai 2004), valamint jogszabályi összefoglaló (pl. Julesz 2006) is napvilágot látott, de kifejezetten az állampolgárok legfiatalabb csoportjai számára biztosított intézményes részvételi lehetőségekről kevés tudás áll rendelkezésre (Barna 2006; Böröcz 2007).

Ez ismeretek bővítése érdekében tanulmányom egy hazai jó gyakorlat, a Mórahalmi kistérségben kialakult Homokháti Részvételi modell mindennapi működését mutatja be egy, a kistérségben végzett terepkutatás eredményein keresztül. A modell háttérében álló gondolat az, hogy az önkormányzat–civil párbeszéd zökkenőmentesítése érdekében olyan szervezeti kereteket kell teremteni, amelyek megfelelnek a közigazgatás rendszerének. A térségben működő ifjúsági szervezetek, ifjúsági önkormányzatok kitartó munkája eredményeként 2003 óta működik a Homokháti Kistérség Gyermek és Ifjúsági Önkormányzata, mely önkormányzati elven működő, gyermek- és ifjúsági érdekeket képviselő és védő szervezet, célja a kistérség ifjúsági érdekképviseletének biztosítása, a gyermek és/vagy ifjúsági önkormányzatok alakulásának, működésének segítése, ösztönzése.

Elméleti háttér

Az „Európai Charta a fiatalok helyi és regionális életben való részvételében” című dokumentum meghatározása szerint „a részvétel és az aktív állampolgárság magában foglalja a jogot, a lehetőséget, az eszközöket és szükség esetén a támogatást a döntések meghozatalában valamint a társadalmi élet jobbá tételét szolgáló tevékenységekben”.¹ A dokumentum harmadik része meghatározza a fiatalok aktív részvételét támogató helyi struktúrák sztenderdjeit annak függvényében, hogy milyen szinten működnek (falusi, városi, városi kerületben működő, avagy megyei, regionális szervezet). E dokumentum szerint ezek a szervezetek fizikai keretet adnak a fiatalok számára a szabad vélemény-nyilvánításra és a hatóságok előtti javaslattételre. A struktúrák szerepe, hogy fórumot biztosítsanak a fiatalok számára az őket érintő projektek fejlesztésére, ellenőrzésére és értékelésére, valamint teret adjanak a fiatalok számára, hogy javaslatokat tegyenek a helyi és regionális önkormányzatokkal

való konzultáció keretében, megkönnyítve a fiatalok és egyesületeik részvételét a helyi és regionális önkormányzatok döntéshozó testületeiben. A helyi és regionális önkormányzatoknak az ilyen struktúrák részére helyet, pénzügyi eszközöket és anyagi támogatást szükséges biztosítaniuk annak érdekében, hogy zökkenőmentes és hatékony működésüket biztosítsák. Ebből a célból szükséges kijelölniük egy olyan személyt, vagy személyek egy csoportját, aki vagy akik nyomon követik az ifjúságot érintő intézkedések végrehajtását, valamint akihez/akikhez a fiatalok és szervezeteik fordulhatnak szükség esetén. Bár a dokumentum ajánlásai jogilag nem kötelező érvényűek, ezek a követelmények alapul szolgálhatnak a fiatalok részvételét támogató struktúrák működésének összehasonlító vizsgálatához.

Az ifjúság részvételének ösztönzését célzó prioritások meghatározásakor az Európai Unió tagállamai által 2005-ben elfogadott Európai Ifjúsági Paktum leszögezi, hogy „ami a részvételt illeti, a hangsúlyt továbbra is a helyi szinten, a képviseleti demokráciák keretében megvalósuló részvétel fokozására kell helyezni, valamint a tevékeny állampolgári magatartás elsajátításának támogatására. Fokozni kell azokat az erőfeszítéseket, melyek célja, hogy elősegítsék a tájékozódást, minőségi és mennyiségi szempontból is javítsák a tájékoztatást, s fokozzák a fiatalok részvételét a tájékoztatás előkészítésében és megvalósításában”.² Az Ifjúság program pályázatai pedig hangsúlyt helyeznek a regionális és helyi kezdeményezések támogatására, ezzel fejlesztve a helyi jó gyakorlatokat.

A helyi ifjúságpolitika a fiatalok érdekében és a fiatalokkal együttműködésben kialakított és megvalósított helyi közpolitika. Tartalma a település méreteinek, elhelyezkedésének, lehetőségeinek és adottságainak, illetve a rendelkezésre álló erőforrásoknak a függvénye (Wootsch 2009:77). A helyi ifjúságpolitika koordinálhat az ifjúsági munka szereplői között, a döntési folyamatba kapcsolódási lehetőséget biztosíthat a civil partnerek és az ifjúsági korosztályok képviselői részére, költségvetéséből anyagi forrást biztosíthat, feltételrendszert és működési keretet határozhat meg. A helyi önkormányzat jelentheti egyúttal az ifjúsági közéleti aktivitás terepét: helyi ifjúsági önkormányzatok létrehozásával bevonhatja a fiatalokat a település hagyományainak ápolásába, döntéshozatali eljárásába, ezáltal felrúházza őket a demokrácia működtetéséhez szükséges gyakorlati tudással és társadalmi tapasztalattal. Az

1 <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00001/1997-01-xx-Tobbek-Europai.html>

2 SEC (2005) 693, on-line http://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/ia_carried_out/docs/ia_2005/sec_2005_0693_en.pdf

ifjúsági szolgáltatások és intézmények rendszerének helyi szintű kiépítése (ifjúsági közösségi tér kialakítása, ifjúsági információs pontok létrehozása, tanácsadó irodák, ifjúsági táborok működtetése) nélkül nem működhet hatékonyan az ifjúságpolitika (Nagy 2008:79; Nagy és mtsai 2014:233-234).

A települési önkormányzat a fiatalok részvétele szempontjából kettős szerepben van. Az egyik szerepében feltételeket teremtő: az önkormányzat által alkalmazott megoldások, a közhatalom polgárokkal való megosztásának módjai lehetőséget teremtenek a bekapcsolódásra, alakítják a közéleti lehetőségeket. A másik szerepében folyamatokat segítő: a kezdeményezéseket kezelő rendszerének kialakításával és működtetésével hozzásegíti a civil társadalom törekvéseit ahhoz, hogy a részvétel értelmezése ne szűküljön le arra, hogy az önkormányzat milyen fórumokat működtet a fiatalok számára (Wootsch 2009:184).

Hazánkban a fiatalok érdekképviseletét ellátó ifjúsági civilszervezetek létrejöttében *nyugat-európai hatások* játszottak kulcsszerepet. Az alább ismertetendő hazai szervezeti formák közül a legelterjedtebbek, a települési gyermek- és ifjúsági önkormányzatok a francia Nationale des Conseils d'Enfants et de Jeunes mintájára jöttek létre a '90-es évek elején, szervezeti felépítésük, működési gyakorlatuk a francia szervezet mintáját követi (Trencsényi 1994).

A *települési gyermek- és ifjúsági önkormányzatok* a településen lakó gyermekek, serdülők és fiatal felnőttek által közülük választott, a választók érdekeit képviselő és mindennapjaikat szervező önkormányzati testületek. Korosztályi összetételük településenként változó, általában 12-29 éves kor közötti fiatalok alkotják.

A *gyermek- és ifjúsági érdekegyeztető fórumok* jellemzően a Gyermek és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács (GYIÉT) mintájára megalakult helyi, kistérségi, megyei, háromoldalú érdekegyeztető szervezetek. Jellemzőjük, hogy a döntéshozatalban szabályozott keretek között, az önkormányzattal kötött megállapodás keretében vesznek részt.

A *civil kerekasztalok* fő célja a párbeszéd kialakítása és fenntartása, de az önkormányzatokkal való együttműködés nem annyira szabályozott, mint az érdekegyeztető fórumoké.

A *diákönkormányzatok* általános és középiskolában az adott iskola diákjait képviselik. Léteznek települési és megyei szövetségek, amelyeknek csak egy része vállalja a diákok érdekeinek képviseletét a település önkormányzatának döntéshozatalában. A diákönkormányzatok működését a Köznevelési törvény, a hallgatói önkormányzatok működését a

Felsőoktatási törvény szabályozza, és alapfeladata az iskola tanulóinak/hallgatóinak érdekképviselete.

A fenti szervezeti formák közül az ifjúsági önkormányzatok vizsgálatát elősegíti, hogy működésükről az általuk megalkotott Szervezeti és Működési Szabályzaton túl az önkormányzattal való együttműködést érintően rendelkezésre állnak a települési önkormányzat által elfogadott rendeletek, ezért e szervezetek leírásához elérhetőek olyan hivatalos források, melyek egyediségükben teszik megragadhatóvá és összevethetővé a vizsgálat alá vont szervezeteket (Böröcz 2007:14). A hivatalos források elérhetősége azért különösen fontos szempont, mert a fiatalok részvételének biztosítására létrehozott szervezetek Magyarországon is rendkívül változatos szervezeti formát öltenek (Wootsch 2009:162), továbbá a változékonyságot erősíti a szervezetek tagjainak – a fiatal korosztályok sajátoságaiból fakadó – fluktuációja (Barna 2006:173).

Adatok és módszertan

A Homokhát a Dél-alföldi Régióban, Csongrád és Bács-Kiskun megyében, a szerb határ mellett fekszik. A földrajzi közelség, valamint a kistérség településeivel folytatott aktív társadalmi, gazdasági kapcsolatai miatt a Homokháthoz tartozik a Mórahalmi kistérség kilenc települése mellett a Szegedi Kistérség két települése, Rösztke és Domaszék. A 11 település együtt alkotja a statisztikai régiónál tágabb Homokhát térséget. Mivel azonban a Homokhát, mint tájegység statisztikai valamint közigazgatási egységként nem értelmezhető, kutatásomban eredményeim statisztikai adatokkal való összevethetősége érdekében kizárólag a 9 településből álló Mórahalmi kistérséget vizsgáltam. Ez szűk, statisztikai értelemben (az európai statisztikai rendszerben LAU 1 szint)³ kilenc településből áll: Ásotthalom,

3 A 244/2003. (XII. 18.) Korm. rendelet 1. § alapján a kistérség területfejlesztési-statisztikai területi egység, amely a közigazgatás területi feladatainak ellátásához szükséges illetékességi területek megállapításának is alapja. A területfejlesztési-statisztikai kistérség földrajzilag összefüggő területi egység, amelyet a hozzá sorolt települések teljes közigazgatási területe alkot. 2013-tól a kistérségek mellett államigazgatási (közigazgatási) területi egységként járásokat is kialakítottak, a két területi beosztás nem esett egybe. A kistérségek közigazgatási szerepe ezzel megszűnt, majd 2014. február 25-én maguk a kistérségek is. A területi egység neve azóta Mórahalmi járás, székhelye Mórahalom.

Bordány, Forráskút, Öttömös, Pusztamérges, Ruzsa, Üllés, Zákányszék. A kistérség központja az egyetlen város: Mórahalom.

Tanulmányomban a kistérség ifjúsági struktúrájának működését a kistérségben folytatott terepkutatás tapasztalatain keresztül vizsgáltam. Az elemzés célja, hogy az ifjúságpolitika aktoraitól kapott válaszok alapján rávilágítson az ifjúsági részvételi modell gyakorlati megvalósulásának tapasztalataira. A tanulmányban ismertetett adatok forrását jelentő kutatás a Homokháti Kistérség Gyermek és Ifjúsági Önkormányzatban megvalósított Homokháti részvételi modell működését vizsgálta dokumentumelemzés, szakértői interjúk, terepkutatás és hibrid survey technikával készült kvantitatív elemzés útján (Oross 2015).

Az UNICEF Nemzetközi Gyermekvédelmi Központjának felkérésére Roger Hart (1992) számos nemzetközi vizsgálatot folytatott. Kutatásai során Arnstein modelljének fogalomrendszerét a gyermekek részvételének kérdésköréhez igazítva bizonyította, hogy a modell a gyermekek és fiatalok politikai részvételét érintő projektek, intézmények értékelésének is alkalmas eszköze.

Roger Hart modellje szerint a részvételnek nyolc szintje határozható meg (lásd az 1. táblázatot). A modell leírja azt a folyamatot, amint a manipulált és dekorációnak használt ifjú egyénből kezdeményező, megvalósító és döntéshozó fiatal válik, aki a felnőtteket, mint partnereket képes bevonni a közös döntéshozatalba. Roger Hart kutatási eredményei máig iránymutatással szolgálnak az 1985-ben elfogadott gyermekek jogairól szóló nemzetközi egyezmény társadalmi életben való érvényesüléséhez alkalmas eszközök gyakorlati alkalmazására vonatkozóan (Lansdown 2001).

A Roger Hart által kidolgozott modell alkalmazásával az általam vizsgált ifjúságpolitikai környezetben értelmezhetővé válik a helyi döntéshozók és a fiatalok közösségei közötti viszonyrendszer. Kutatásom a kvalitatív módszerek révén (dokumentumelemzés, interjúk, fókuszcsoportos beszélgetés, terepkutatás) gyűjtött adatokat a modell által leírt szempontok mentén elemzi.

Eredmények

A modell létrejöttének története

Miután a Homokháti részvételi modell nem formális szervezet, azaz jogi státusszal nem rendel-

kezik, jogi hátterét a Dél-alföldi Ifjúsági Szövetség adja, mely 1999-ben jött létre, a helyi szinten működő ifjúsági szervezetek összefogásával, de a térségi szintnél tágabb (Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye) vonzáskörzetből. A szövetség összefogja és koordinálja azoknak a térségben működő egyesületeknek, társadalmi szervezeteknek, ifjúsági közösségeknek, kluboknak a működését, amelyek agrárszakmai tevékenységgel, népi hagyományőrzéssel, kulturális és szabadidős aktivitással, környezetvédelemmel, az euroatlanti csatlakozás kérdéseivel foglalkoznak, és ezekhez kapcsolódóan szervezik tagjaik tevékenységét, programjait. A szervezet tevékenységének legerősebb területe a helyi nyilvánosság megteremtése, közösségfejlesztő programok szervezése, illetve különböző programkoordinálási feladatok elvégzése.

A térségi gyermek és ifjúsági önkormányzat létrehozását Bordány község ifjúsági szakemberei kezdeményezték. Egy 2001-ben Bordányban zajlott térségi egyeztetésen a homokháti ifjúsági szervezetek vezetői, ifjúsági referensek gyűjtötték össze egy lehetséges térségi gyermek és ifjúsági önkormányzat előnyeit, hátrányait. Bordány település szerepe kiemelkedő a települési ifjúsági munka fejlesztésében, nemcsak a térségben, de országos szinten is.

A térségben működő ifjúsági szervezetek, ifjúsági önkormányzatok kitaró munkája eredményeként 2003 óta működik a Homokháti Kistérség Gyermek és Ifjúsági Önkormányzata. Az önkormányzati elven működő, gyermek- és ifjúsági érdekeket képviselő és védő szervezet célja a kistérség ifjúsági érdekképviselőinek biztosítása, a gyermek és/vagy ifjúsági önkormányzatok alakulásának, működésének segítése, ösztönzése.

Az ifjúsági szakemberek szakmai műhelyekben közösen határozták meg azokat az elengedhetetlen pilléreket, amelyek a térségi munka alapjait adják. Az összefogást mára olyan nem formális programok egészítik ki, mint a Homokháti Ifjúsági Találkozó, Homokháti DÖK Találkozó, térségi táborok, képzések, hálózatépítő műhelyek, jó példák átvételét segítő közösségi tér látogatások.

A szervezet tagsága a Homokháti térség településeiben működő ifjúsági vagy gyermek és ifjúsági önkormányzatok és egyéb ifjúsági szervezetek köréből kerül ki. A HKGYIFŐ-höz (Homokháti Kistérség Gyermek- és Ifjúsági Önkormányzatai) a kistérség településeiben működő ifjúsági szervezetek csatlakozhatnak. Tagszervezetek: Ásotthalmi Ifjúsági Önkormányzat, Bordányi Gyermek és Ifjúsági Önkormányzat, Domaszéki Ifjúsági Önkormányzat,

1. táblázat: Roger Hart modellje a fiatalok részvételéről

Jellemzők	Kihívások	Eredmények
1. Manipuláció: a felnőttek manipulálják a gyerekeket.	A fiatalok részvételre kötelezettek, anélkül, hogy érdekeiket bárki figyelembe venné.	A fiatalok részvételével kapcsolatos tapasztalatok szerzése.
2. Dekoráció: a felnőttek díszletként használják a fiatalokat saját tevékenységükhöz.	Csak a fiatalok jelenlétét tekintik szükségesnek, aktív bevonódás ösztönzése nélkül.	Kézzelfogható eredmény, ami demonstrálja, hogy a felnőttek gondolnak a fiatalokra.
3. Jelképes részvétel: a felnőttek jelképesen vonják be a fiatalokat.	A felnőttek a fiatalokat következtlenül, a részvétel látszatát keltő módon vonják be.	A fiatalok jelenlétét biztosítja, anélkül, hogy valódi cselekvésre, részvételre ösztönöznék őket.
4. Kijelölés és tájékoztatás: a fiatalok információt adnak át a felnőtteknek.	A felnőttek nem kötelesek döntésük során figyelembe venni a fiatalok szempontjait.	A fiataloknak megvan a lehetőségük, hogy beleszóljanak a felnőttek döntéseibe és az általuk szervezett tevékenységekbe.
5. Tájékoztatás és véleménykérés: a felnőttek aktívan egyeztetnek a fiatalokkal.	A fiatalok annyi hatalommal rendelkeznek, amennyit a felnőttek engedélyeznek számukra, cselekvési szabadságuk a felnőttek beleegyezésének függvénye.	A fiatalok tartalmi értelemben is átförmálják a felnőttek szemléletét, döntéseit és cselekedeteit.
6. Felnőtt által kezdeményezett, a fiatalokkal közös döntéshozás: a fiatalok egyenlők a felnőttekkel, fele-fele arányban osztoznak a hatalomban, a kötelezettségekben és a végrehajtás folyamatában.	A fiatalok speciális fejlődési igényeire és képviselőjük sajátosságaira nincs tekintettel. Ezek hiányában a fiatalok elvesztik érdeklődésüket és hamar kiábrándulnak.	A fiatalok a hatalmi, hatósági jogkörök gyakorlásában tapasztalatokra tehetnek szert, valamint átélhetik a felnőtt-fiatal partnerség alapjait.
7. Fiatalok által kezdeményezett és irányított folyamat: a felnőttek nem vállalnak hatalmi szerepet, hanem támogatóan viselkednek.	A fiatalok légtüres térben cselekszenek, ahol nagyobb közösségük igényeiről nem rendelkeznek információkkal.	A fiatalok megtapasztalhatják cselekvésük potenciális hatását közvetlenül magukon, kortársaikon és ifjúsági közösségeiken keresztül.
8. Fiatalok által kezdeményezett, felnőttekkel közös döntéshozás: az egyenlőség fiatalok és felnőttek részvételi arányában tükröződik. A résztvevők az eredmények össztársadalmi hatását tartják szem előtt.	A generációk közötti különbségekből adódó akadályokon való felülemelkedés valamennyi résztvevőtől lelkiismeretes, alapos közreműködést igényel.	A generációk közötti együttműködést célul tűző, különbségeket figyelembe vevő struktúrák kialakítása biztonságos és támogató környezetet teremt.

Forrás: Adam Fletcher: *The free child project*, <https://freechild.org/ladder-of-youth-participation/> (saját fordítás)

Forrásküti Ifjúsági Kulturális és Szabadidős Egyesület, Móraalmi Ifjúsági Szervezet, Pusztamérgesi Ifjúsági Szervezet, Ruzsai Ifjúsági Önkormányzat, Röszei Gyermek és Ifjúsági Önkormányzat, Szatymazi Fiatalok Társasága, Zákányszéki Ifjúsági Önkormányzat. A Móraalmi kistérségben Üllés és Öttömös községekben nem alakult ifjúsági önkormányzat. A szervezet tagsága a tagszervezetektől függően a 12-29 éves fiatalokból áll.

A települések lélekszámahoz arányosan, minden 1000 fő után 1 fő képviselőt delegálhatnak a szervezetek a HKGYIFŐ közgyűlésébe – abban az esetben, ha a településen működik gyermek és/vagy ifjúsági önkormányzat. Ha a településen nincs gyermek és/vagy ifjúsági önkormányzat, a település egy ifjúsági civil szervezete 1 fő képviselővel vehet részt a közgyűlésben. Szavazati joggal minden tagszervezet képviselője rendelkezik, melyet a

közgyűlés döntéshozatalaiban érvényesíthet. A szervezet önkormányzati elven működik, mely elvek a „Működési alapokmányban” kerültek rögzítésre. A HKGYIFŐ legfőbb szerve a közgyűlés, ahol a tagok részvételével történik a döntéshozatal. A HKGYIFŐ napi szintű, operatív feladatait a szervezet soros elnökségét ellátó tagszervezet látja el. Negyedévente elnökségváltás történik, így biztosított a tagszervezetek egyenlő idejű elnöki képviseleti lehetősége. A HKGYIFŐ működését határozatokkal szabályozza, amelyeket a közgyűlés tagjai a testület ülésén közösen hoznak meg.

Modell és valóság: a Homokháti Részvételi Modell értékelése

A vizsgált településeken működő ifjúsági struktúrákról a rendelkezésre álló adatok, valamint a kis-

térség településeinek felnőtt döntéshozóival (polgármesterek, önkormányzati képviselők), ifjúsági referenseivel és ifjúsági civilszervezeti vezetőkkel készített interjúk alapján fontos megállapítások tehetők arról, milyen környezet áll a fiatalok számára rendelkezésre ahhoz, hogy politikai, közéleti érdeklődésük kialakuljon. E megfigyelések révén kutatásom választ ad arra a kérdésre, milyen elveket követ a Homokháti Részvételi Modell, azok hogyan illeszkednek az Európai Unió által meghatározott ifjúsáspolitikai célkitűzésekhez, illetve a magyar ifjúsáspolitikai gyakorlatához. Arra is kíváncsi voltam, hogy a magyar fiatalok érdekképviselését a vizsgált kistérségben ellátó ifjúsági szervezeteket az Európai Unió más tagállamaiban működő hasonló szervezetekkel összevetve melyek a legfontosabb eltérések.

Ha a megfigyeléseket a „Hart lépcső” modelljében kívánjuk megjeleníteni, az eredmény így összegezhető (lásd a 2. táblázatot).

2. táblázat: A Mórahalmi kistérség Hart modelljének tükrében

Jellemzők	Eredmények
1. Manipuláció: a felnőttek manipulálják a gyerekeket.	A fiatalok részvételével kapcsolatos tapasztalatok szerzése. <u>Nincs ilyen település</u>
2. Dekoráció: a felnőttek díszletként használják a fiatalokat saját tevékenységükhöz.	A felnőttek gondolnak a fiatalokra. <u>Öttömös, Forráskút, Üllés, Pusztamérges</u>
3. Jelképes részvétel: a felnőttek jelképesen vonják be a fiatalokat.	A fiatalok jelenlétét biztosítja valódi cselekvésre ösztönzés nélkül. <u>Ruzsa</u>
4. Kijelölés és tájékoztatás: a fiatalok információt adnak át a felnőtteknek.	A fiataloknak megvan a lehetőségük, hogy beleszóljanak a felnőttek döntéseibe. <u>Mórahalom</u>
5. Tájékoztatás és véleménykérés: a felnőttek aktívan egyeztetnek a fiatalokkal.	A fiatalok tartalmi értelemben is átformálják a felnőttek szemléletét, döntéseit és cselekedeteit. <u>Zákányszék, Ásotthalom</u>
6. Felnőtt által kezdeményezett, a fiatalokkal közös döntéshozás: a fiatalok egyenlők a felnőttekkel, fele-fele arányban osztoznak a hatalomban, a kötelezettségekben és a végrehajtás folyamatában.	A fiatalok a hatalmi, hatósági jogkörök gyakorlásában tapasztalatokra tehetnek szert, valamint átélhetik a felnőtt-fiatal partnerség alapjait. <u>Nincs ilyen település</u>
7. Fiatalok által kezdeményezett és irányított folyamat: a felnőttek nem vállalnak hatalmi szerepet, hanem támogatóan viselkednek.	A fiatalok megtapasztalhatják cselekvésük potenciális hatását. <u>Bordány</u>
8. Fiatalok által kezdeményezett, felnőttekkel közös döntéshozás: az egyenlőség fiatalok és felnőttek részvételi arányában tükröződik. A résztvevők az eredmények össztársadalmi hatását tartják szem előtt.	A generációk közötti együttműködést célul tűző, különbségeket figyelembe vevő struktúrák. <u>Nincs ilyen település</u>

Forrás: saját szerkesztés

Tekintettel arra, hogy a vizsgált kistérség négy településén, *Öttömösön, Forráskúton, Üllésen és Pusztamérgesen* az ifjúság érdekképviselőt semmilyen szervezet nem vállalja, a település döntéshozatali folyamataiban nem jelennek meg a fiatalok. Részvételük a település életében legfeljebb jelképes: a fiatalok eseti jelleggel, egy-egy program, többnyire nem általuk kezdeményezett program kapcsán vesznek részt a település közéletében. Ebben a környezetben a fiatalok közéleti részvételi ösztönzésének nincsenek meg sem a hagyományai, sem a megfelelő feltételei.

Ruzsán az elmúlt évtizedben kialakult a fiatalok érdekképviselőtének gyakorlata, az ifjúsági önkormányzati választások révén létrejött ifjúsági önkormányzat saját munkarendje alapján fiataloknak, fiatalokkal szervezett programokat, és nem intézményesített, informális csatornákon keresztül egyeztetett a település felnőtt döntéshozóival. Az intézményesülés elmaradása, kiegészülve a speciálisan fiatalok önszerveződését segítő ifjúsági referens alkalmazásának megszűnésével, mára a korábban beindult jó gyakorlat fenntarthatóságának bizonytalanná válásához vezetett. Ebben a környezetben meghonosodott a fiatalok részvételének hagyománya. Ismert a lehetőség, miként jelölhető ki egyes fiatalok a fiatal korosztályok érdekképviselőtének biztosítására, de a felnőttek nem kötelesek döntésük során figyelembe venni a fiatalok szempontjait. Ebből kifolyólag az ifjúsági részvétel legfeljebb tájékoztató erővel bír a település döntéshozói számára.

Az ifjúsági részvétel biztosításának helyi gyakorlata tartósan rögzült *Mórahalmom* helyi közéletében, de intézményesített képviselőtről itt sem beszélhetünk. Mórahalmom kistérségi központi adottságai és a településfejlesztés elmúlt években elért eredményei a korábban említett településeknél kedvezőbb feltételeket biztosítanak a fiatalok számára saját maguk által kezdeményezett programok megvalósítására. Jóllehet az ifjúsági érdekképviselőt ifjúsági önkormányzati választásokon alapuló gyakorlata itt sem vált tartóssá. Bár a településen számos civilszervezetben aktívák a fiatalok, számukra hiányzik a településen működő ifjúsági civilszervezetek tevékenységét összehangoló, dedikáltan a fiatalok által és a fiatalok érdekében működtetett ifjúsági civilszervezet. Bár a polgármester informális csatornákon (például személyes, négy szemközti találkozókon) keresztül igyekszik személyes kapcsolatot teremteni a településen az aktív fiatalokkal, és a település jó anyagi helyzetének köszönhetően a fiatalok rendezvényeinek támogatása is biztosított, ezzel

együtt hiányzik az az intézményes keret, ami lehetővé tenné szempontjaik érvényesítését a döntéshozatal folyamán. A felnőttek nem kötelesek döntésük során figyelembe venni a fiatalok szempontjait, az ifjúsági érdekképviselőtnek nincsenek állandó fórumai, vagyis az ifjúsági részvétel legfeljebb „tájékoztató erővel bír” a település döntéshozói számára.

Zákányszék és Ásotthalom esetében az ifjúsági érdekképviselőt ifjúsági önkormányzatra alapozott, rendszeres időközönként megtartott választások keretében megújított formája tartósnak és fenntarthatónak bizonyult a település közéletében. Bár mindkét félre nézve kötelezettségeket és jogokat egyaránt ruházó, intézményesített együttműködés nem alakult ki a település önkormányzata és az ifjúsági önkormányzat között, a tájékoztatás és véleménykézés folyamatai megvalósulnak, a fiatalok az őket érintő ügyekben beleszóláshoz jutnak és tartalmi értelemben is átformálják a felnőttek szemléletét, döntéseit és cselekedeteit (például a településen működő gyermek- és ifjúsági önkormányzat közreműködik egyes rendezvények, így például a Tavaszcsalogató lebonyolításában, ld. Oross, 2015:142).

Az ifjúsági részvétel szempontjából a vizsgált kistérségen belül *Bordányban* adottak a legkedvezőbb feltételek. Itt a gyakorlatban is érvényesülnek a részvételi modell elvei, az önkormányzati „civil párbeszéd” intézményesült. A gyermek- és ifjúsági önkormányzat a „rendes” önkormányzatok mintájára működik: ifjúsági polgármester és képviselők működtetik, munkatervek, jegyzőkönyvek, eseti bizottságok és határozatok keretében, amelyeket a települési önkormányzat elé is beterjesztenek. A településen az ifjúsági önkormányzat 2002 óta megszakítás nélkül ellátja feladatait, az ifjúsági közösségi térben ifjúsági szolgáltatások évről évre megújuló kínálattal működnek, a fiatalok saját egyesülete közösségi programok tucatjait biztosítja a helyi fiatalok számára, amelyek némelyike a település valamennyi fiatalját megszólítja. A település fiataljai nemzetközi programokba is bekapcsolódnak, mi több, az egyesület működtetése során külföldről fogadnak önkénteseket. Azáltal, hogy a település vezetésében az ifjúsági szervezet működését ismerő, korábbi vezetői meghatározó szerepet töltenek be, a fiatalok által kezdeményezett programok terén a legtöbb esetben az irányítás is a fiataloknál marad: a felnőttek nem vállalnak hatalmi szerepet, hanem támogatóan viselkednek, ezáltal számos projekt a kezdeményezéstől a végrehajtásig a fiatalok felelőssége (például a településen működő gyermek- és ifjúsági önkormányzat közreműködik egyes rendezvények, így a Tavasz-

csalogató lebonyolításában, ld. Oross 2015:142). Mindez kedvez az önállóságnak és a felelősségvállalásnak, a fiatalok megtapasztalhatják cselekvésük potenciális hatását közvetlenül magukon, kortársaikon és ifjúsági közösségeiken keresztül.

A vizsgált kistérség egészét tekintve mindezek alapján rendkívül heterogén adottságok jellemzik a fiatalok részvételére biztosított lehetőségeket. Bár a vizsgált kilenc település mindegyikén megjelenik valamilyen formában a fiatalok érdekképviselőinek igénye, tartalmi értelemben mindez a harti modell alapján a részvétel alacsony fokát biztosító dekorációtól (Öttömös, Forráskút, Üllés, Pusztamérges) a jelképes részvételen át (Ruzsa), a kijelölésen és tájékoztatáson (Mórahalom) keresztül egészen a fiatalok által kezdeményezett részvételig (Bordány) terjed. E heterogenitásra tekintettel túlzás volna azt állítani, hogy a Homokháti Részvételi Modell egységes gyakorlatot teremt a fiatalok érdekképviselőinek biztosítása szempontjából. Mindez egyfelől a dokumentumelemzés tanulságai alapján a részvétel kistérségi dimenzióját érintő szinergiák átgondolatlanságából, másfelől – az interjúk fényében – az ifjúsági részvételt érintően a helyi döntéshozók közötti rendszeres egyeztetések hiányából fakad. A Bordányban, mint a modell létrejöttében kulcsfontosságú településen létrejött jó gyakorlat továbbra is inkább egyedülálló, követésre érdemesnek tartott minta a kistérség más településein élő fiatalok számára, mintsem a kistérségi ifjúsági érdekvégyesítés terén általánosan érvényesülő norma.

Új eszközök a fiatalokkal való kapcsolattartás terén

Kutatásom azt is vizsgálta, hogy a megkérdezettek tapasztalják-e a korosztály érdeklődésének változását, alkalmaznak-e új eszközöket a fiatalokkal való kapcsolattartásra?

A kérdéssel kapcsolatban valamennyi kérdezett kitért az internet, azon belül is a közösségi média meghatározó szerepére a településen élő fiatalok tájékoztatásában (bővebben Oross 2015:25). A tájékoztatás formáinak változását Bordány volt ifjúsági referense így jellemezte: *„A fiatalok a helyi újságot nem olvassák el. (...) Szembesültünk azzal is, hogy elkezdtek Szegedről kiköltözni emberek a tanyavilágba, akiket mi nem értünk el. Ezért a tanyavilágba is igyekeztünk eljuttatni a helyi lapot. Volt a felnőttek lapja, a Bordányi Napló, és a fiataloknak a Bild című lap (...) Végül a fiataloknak elektronikus hírlevelet adunk ki”*.

A közösségi média valamennyi településen mára integrálta a fiatalok tájékoztatására korábban alkalmazott eszközöket: a fiatalok számára szervezett események meghirdetése, a fiatalok szervezett közösségekkel való kapcsolattartás, a fiatalokat érintő ügyekről való tájékoztatás minden településen megjelent, településenként változó mértékben szorítva ki a hagyományos eszközöket (szórólap, plakát, helyi lapban megjelent újságcikkek).

Ott, ahol a működő helyi ifjúsági közösségek jöttek létre, a szervezetek mindennapjaiban általánossá vált a közösségi média felületén történő egyeztetés, ami a szervezeti működés, döntéshozatal terén is megjelent.

Az online tevékenység és az önkéntes részvétel közötti összefüggés felismerését felismerő, innovatív gyakorlatot meghonosító bordányi ifjúsági önkormányzat tapasztalatai így összegezhetők: *„A kapcsolattartás részét képezte a KÖR rendszerünk, ami egy közösségi önszervező rendszer. Amikor az OTP váltott a csekkes rendszerről (2008-ban), akkor mi is váltottunk egy csekkes rendszerről online bankolásra. A KÖR rendszer segítségével tudnak online munkát ajánlani az emberek egymásnak. A KÖR rendszer helyi pénzzel, a 'bordányi koronával' működik, és egy önkéntes rendszer. A bordányi korona elektronikus pont, amik egy kártyára feltölthetők. Ezeket különböző munkákért cserébe utalhatják egymásnak a fiatalok. Tulajdonképpen az ehhez tartozó kártya egy bankkártya, aminek egyik funkciójaként működik a KÖR rendszer, amit a bankkártya kiváltásával bárki aktiválhat. Ezt megnyitja az illető 0 koronával, és onnantól gyűjtheti a koronákat, de akár minuszba is mehet. A lényege az, hogy bizonyos, a programba jelentkező szolgáltatóknál ezek a koronák beválthatók. A haszonkulcsok mindig koronában mennek, például a szolgáltató azt mondja, hogy '1000 forintot adsz, 500-at pedig koronában'. Egy bordányi korona mindig egy forint értékű. Ezek egyik beváltóhelye a Bordányi Ifjúsági Információs Pont, ahol számítógépezésre, internetezésre, fénymásolásra használhatják, valamint az egyesület kirándulásain is kedvezményekre jogosít. Ezzel az összes 'jófejet', aki a közösségért akar tenni, kompenzálni lehet a munkájáért”* (interjú Bordány volt ifjúsági referensével és a település volt ifjúsági polgármesterével, 2013 július).

A közösségi média ingyenes, mindenki által igénybe vehető felületein túl kistérségi ifjúsági információs portál szolgálja a fiatalok tájékoztatását. Az egyes települések ifjúsági civilszervezeteinek és ifjúsági érdekvédelmi szervezeteinek online portáljai jellemzően ingyenesen létrehozott, rendszertelen

időközönként frissülő weblapok. Ez alól kivételt képez Bordány, ahol a Kulturális és Szabadidős Egyesület „bordányNET” programja információk honlapok működtetésén túl az elektronikus ügyintézés lehetővé tevő elektronikus szolgáltatásokat kínál a településen élő fiatalok számára, valamint települési adattárolást segítő internetes szoftvert működtet.

A „bordányNET” program révén megvalósult fejlesztéseknek köszönhetően Bordányban Magyarországon egyedülálló módon bevezették az elektronikus szavazás intézményét az ifjúsági önkormányzati választásokon: *„Az elektronikus választás az egy olyan eredményünk, ami működik, és ráadásul nem kerül pénzbe. Azt látjuk, hogy ezt egyébként sokan szeretnék átvenni tőlünk, de a bizalom hiányzik. Pedig lehet úgy működtetni, hogy senki nem nyúl bele. Nekünk a munkánkat nagyon egyszerűsíti. Ennek a szoftverje saját fejlesztésünk. Online weboldalon keresztül működik. 12-25 év közötti fiatalok kapnak postán felhasználónevet és jelszót. A jelölések online felületen zajlanak, aki bejelentkezik, az ajánlhat és választhat. Bárholnan be tudnak jelentkezni. És van még egy adat, amit a bejelentkezőnek kell megadnia, így rajta kívül más nem tud belépni, hiába szerzi meg mondjuk a postai lapot. A szavazásnál a fiatalnak minden olyan joga megvan, ami papíron: akár el is ronthatja, vagy üresen is beadhatja. A részvétel pedig 27%, miközben a papír alapú ifjúsági önkormányzati választás más településen 10% körül mozog”* (interjú Bordány volt ifjúsági referensével és a település volt ifjúsági polgármesterével, 2013).

Következtetések

A Homokháti Részvételi Modell alapját egy, az ifjúsági szakma képviselői által indított térségi együttműködés jelenti. Az ifjúsági munka tradíciói Magyarországon nem rendelkeznek hosszú múlttal, ebből adóan a kistérségben működő modell egyike a legrégebbi, legtartósabb együttműködéseknek. Az, hogy ez a modell mind a mai napig létezik, rámutat az ifjúsági munka, az ifjúságpolitika és az ifjúságkutatás közötti egyeztetések fontosságára: Bordányban, a kistérség központjában mára az ifjúsági feladatokat ellátó civilszervezet, a fiatalokat képviselő ifjúsági önkormányzat, a település polgármestere, valamint a kistérség ifjúsági civilszervezetei és az ifjúságpolitika regionális feladatait ellátó szervezet, a Dél-Alföldi Regionális Ifjúsági Szolgáltató Iroda között állandóvá váltak különböző szintű és tartalmú együttműködések. Az ifjúsági szakma szereplői

nélkül ez az együttműködés nem jöhetett volna létre, és az együttműködés fenntartásához is nélkülözhetetlenek a helyben és regionálisan elérhető ifjúságsegítők. A települések által elfogadott ifjúsági stratégiák magukban hordoznak az ifjúságpolitikai együttműködés bővítését, amennyiben azok megvalósítására valós politikai akarat és számon kérhető cselekvési terv kapcsolódna. Jelenleg azonban az együttműködés ezt a szintet nem éri el, az egyes települések ifjúságpolitikái sok esetben nem jutnak el a megvalósítás fázisába, ahol pedig eljutnak, ott kizárólag települési szintre korlátozódnak, a megvalósított program kistérségi együttműködéssel való összefüggése másodlagos szempont. A fiatalok érdekében helyben ellátott ifjúsági szolgáltatások hatását, eredményét vizsgáló helyi ifjúságkutatások rendkívül ritkák, ilyen kutatások csak és kizárólag a helyi ifjúsági stratégiák létrehozásához kapcsolódva készültek, így a fiatalok igényeiről, annak változásáról nem állnak rendelkezésre információk.

A fiatalok érdekképviselőt a mórakalmi kistérségben ellátó ifjúsági szervezetek komparatív szempontú elemzésével néhány fontos megállapítás tehető az Európai Unió „rég” és „új” tagállamaiban működő ifjúsági szervezetek tekintetében. A kistérség azon nyolc településén, ahol az európai integráció által lehetővé tett fejlesztési folyamat nem vezetett el az ifjúsággal kapcsolatos szemléletváltáshoz, vagyis a településen élő fiatalok aktív bevonásához a korosztályokat érintő kérdések megoldásába a tervezéstől a döntéshozatalon át a végrehajtásig, továbbra is igaz az az állítás, miszerint a helyi ifjúságpolitika gyakorlata jelentősen eltér az európai ifjúságpolitikai céloktól. E településeken az ifjúság részvételével kapcsolatos fő kérdés továbbra is az, miként hozhatók létre és működtethetők tartósan az ifjúság részvételét biztosítani képes új intézmények. Mindez nem így van azonban Bordányban, ahol a fiatalok politikai képviseletét és részvételét biztosítani hivatott szervezetek tartósan meghonosodtak, továbbá a település képessé vált az Európai Unió fejlesztési programjaiba való bekapcsolódásra. A területi különbség Bordány esetében nem érvényes a helyi ifjúságpolitika vonatkozásában: mára a települési ifjúságpolitika a részvétel terén az Európai unió ifjúságpolitikai célkitűzéseivel összhangban az intézmények nyitottabbá tételét, társadalmi és nemzetközi kapcsolataik javítását célozza.

Úgy vélem, fontos adalékot jelenthet a magyar fiatalok politikai részvételének vizsgálata terén az, ha a fiatal korosztályok közéleti közlekedését egyrészt a fiatalok érdeklődését, másrészt a mobili-

zációs csatornák megváltozását figyelembe véve, „kétirányú utcaként” gondoljuk el. E megközelítésben a korábbiaknál komplexebb kép adható a fiatalok politikai részvételéről. Disszertációm (Oross 2015:201-209) Roger Hart nemzetközi vizsgálatait, valamint az ifjúságpolitika közös európai uniós célkitűzéseit figyelembe véve feltárta azokat a feltételeket, amik a vizsgált fiatalok politikai részvétele kapcsán a mórakalmi kistérségben adóttak. Mindez úgy vélem, nagyon fontos érveket és szempontokat von be a fiatalokból kiinduló magyarázatokon, így a vizsgált fiatalok érdeklődését, tudását és készségeit érintő kérdéseken túl a témakör vizsgálatába, rámutatva arra az összefüggésre, ami a fiatalok részvétele és a számukra rendelkezésre álló, intézményesített részvételi lehetőségek között fennáll.

Felhasznált szakirodalom

- Baranyi R. – Dollmayer P. – Fodor M. – Kiss G. – Ottó K. – Pál Cs. – Szabó G. 2004 *Közösségi részvétel a hulladékgazdálkodási döntéshozatalban*. EMLA, Budapest.
- Barna V. 2006 A települési gyermek és ifjúsági önkormányzat mint az ifjúság helyi politizálásának egy lehetséges színtere. *Új Ifjúsági Szemle*, 2:167-177.
- Böröcz L. 2007 Ifjú-kor Pécsváradon. *Új Ifjúsági Szemle*, 4:5-18.
- Ferencsik I. 2009 *Strukturált párbeszéd. A fiatalok társadalmi részvételének növelése*. Tanulmány.
- Glied V. 2009 Civil szervezetek szerepe a környezeti ügyekben, a dél-dunántúli régióban. *Civil Szemle*, (VI.) 4:69-80.
- Harris, A. – Wyn, J. 2009 Young People's Politics and the Micro-Territories of the Local. *Australian Journal of Political Science*, Vol. 44, No. 2, June, 327-344. <http://dx.doi.org/10.1080/10361140902865308>
- Julesz M. 2006 Egy modern jogi eszköz a környezet védelmében. *Magyar Tudomány*, 12:1476-1485.
- Hart, R. 1992 *Children's participation, from tokenism to citizenship*. UNICEF, Innocenti Research Centre, Florence.
- Kinyik M. 2009 Civil érdekérvényesítés kistérségi szinten. *Civil Szemle*, (VI.) 4:81-110. www.civilszemle.hu/downloads/cikkek/2009/21szam_2009_4_Kinyik_81-110.pdf
- Lansdown, G. 2001 *Promoting Children's participation in democratic decision making*. UNICEF, Innocenti Research Centre, Florence. <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf>
- Nagy Á. szerk. 2008 *Ifjúságügy*. Budapest, 2008, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Nagy Á. – Bodor T. – Domokos T. – Schád L. 2014 *Ifjúságügy*. Enigma kiadó, Komárom.
- Oross D. 2015 *Ifjúsági részvétel a pártpolitikán túl*. PhD-értekezés. <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/859>
- Trencsényi I. 1994 *Települési gyermek- és ifjúsági önkormányzatok Magyarországon*. Települési Gyermekönkormányzatokat Segítő Egyesület, Budapest.
- Wootsch, P. 2009 *Otthonosan itthon: települési ifjúsági munka*. Budapest, Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat.

Egyéb források

- Európai charta a fiatalok részvételéről a helyi közösségek és régiók életében http://www.europatanacs.hu/pdf/Mniszteri_Bizottsag_13_ajanlasi.pdf
- Európai Ifjúsági Paktum <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:c11081&from=EL>